

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**Соціальне і правове забезпечення волонтерської
діяльності в Україні в умовах безпекових викликів**

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
27 квітня 2023 року*

Київ – 2023

УДК 342.349.3:364-322(477)

Рекомендовано до друку Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 5 від 27.04.2023 р.).

Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в умовах безпекових викликів: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова, Р. Г. Драпушка; Навчально-науковий інститут права УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 27 квітня 2023 р.). Київ, 2023. 246 ст.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в умовах безпекових викликів» містять короткий зміст результатів науково-дослідних робіт студентів, аспірантів, докторантів, науково-педагогічних працівників та наукових співробітників закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячений актуальним проблемам соціального захисту, охорони здоров'я, правового регулювання та підтримки волонтерів, а також аналізу практики застосування законодавчих та нормативних актів у цій сфері. Збірник містить цінну інформацію для дослідників, викладачів, практиків та всіх, хто цікавиться проблемами волонтерства в Україні та має намір допомогти розвитку цього напрямку в державі.

Розраховано на усіх зацікавлених проблемами волонтерської діяльності в їх соціальних і правових аспектах.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

©Автори публікацій, 2023

©Навчально-науковий інститут права, 2023

©Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023

РАШКОВСЬКА ІЛОНА,
*кандидат психологічних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідницького центру «Інститут сімейної та молодіжної
політики імені Олександра Яременка»
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВОЛОНТЕРА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Події останніх років в Україні демонструють сильне піднесення волонтерського руху. По-перше, війна на сході нашої держави викликала хвилю появи людей, що вважали за потрібне допомагати людям, що знаходились в складних умовах життя, викликаних військовою агресією росії, а, також, людей, що допомагали армії.

Потім епідемія COVID-19 теж продемонструвала бажання безоплатно допомогти населенню, лікарям та всім, хто потребував допомоги у боротьбі з хворобою.

Повномасштабне вторгнення в Україну військ росії знов дало поштовх до нової хвилі розвитку волонтерського руху. Складається враження, що в нашій країні «волонтерять», майже всі. Але, насправді, робота волонтера вимагає певної психологічної структури та мотивації. Нагадаємо визначення даного явища. Волонтерство – це добровільна діяльність особистості, що спрямована на надання безоплатних послуг людині або групі людей в соціальних сферах життя.

Юридичного визначення цього поняття, на жаль, сьогодні не існує, і дане слово досить часто вживають в самих різних ситуаціях. Волонтер добровільно надає свої послуги, будучи переконаним, що його діяльність несе користь суспільству. Наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених демонструють основні концептуальні підходи до організації волонтерського

руху в Україні. Дослідження мають як теоретичний так й практичний зміст. У багатьох статтях систематизується досвід організації волонтерських шкіл, проведення тренінгів, реалізації волонтерських програм у різних регіонах країни, конкретні форми роботи волонтерів, що застосовуються на практиці на практиці. При цьому велике значення має вже нагромажений досвід у психології, педагогіці, соціальній педагогіці, соціальній роботі завдяки науковим працям О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, А. Капської, О. Карпенко, Н. Комарової, Т. Лях, Л. Міщик, О. Стецькова, С. Толстоухової, О. Яременко та ін. [1, с.12].

У контексті ідеяких дослідників волонтерську працю можна психологічну структуру волонтерської праці можна розглядати як альтруїстичну чи просоціальну поведінку. Наприклад, Е. Ільїн, розглядає її як прояв просоціальної поведінки пов'язаний із двома мотивами: морального обов'язку та морального співчуття [1, с. 16]. За його позицією, людина з моральним обов'язком здійснює альтруїстичні вчинки заради морального задоволення, самоповаги, гордості, підвищення моральної самооцінки (уникнення або усунення викривлення моральних аспектів Я-концепції уявлення про себе), ставлячись при цьому до об'єкта допомоги по-різному (і навіть іноді негативно). Такий волонтер, як правило, налаштований прагматично й наслідком його волонтерської діяльності часто стає підвищення соціального статусу, отримання нової посади на роботі тощо. Люди з моральним обов'язком (а це в основному особи авторитарного типу) характеризуються підвищеною особистою відповідальністю. Людина з моральним співчуттям проявляє альтруїзм у зв'язку з ідентифікаційно-емпатичним злиттям, ототожненням, співпереживанням, але іноді виражається виключно на словах, без опрідечування у діях. При цьому альтруїстичні прояви нестійкі, а сфера добровольчих інтересів широка і різноманітна (від допомог хворим до підтримки безпритульних тварин).

Таким чином вчені виділяють наступні особливості особистості сучасного волонтера та певні мотиви його діяльності. До них, насамперед,

відносяться як внутрішні так і зовнішні мотиви, що є в кожній роботі. До внутрішніх мотивів волонтерської діяльності, тобто до тих, що дають особистості можливість допомагати іншим та отримувати від цього задоволення відносяться: ідеалістичні мотиви що викликають бажання бути соціально корисним, сприяти змінам в суспільстві, відповідати добром на добро, почуття морального обов'язку і співчуття.

До зовнішніх (тобто мотивів отримання певної вигоди) обрання волонтерської діяльності відносяться наприклад: компенсаторні мотиви, пов'язані з подоланням почуття самотності, очікуванням відповідної допомоги і поліпшенням власного самопочуття; мотиви вигоди в питаннях проби себе на шляху до кар'єри отримання корисних зв'язків, суспільне визнання, розширення власного досвіду; мотиви особистісного зростання на шляху самовдосконалення, розвитку самосвідомості, самореалізації; мотиви розширення соціальних контактів – потреба спілкування, цікаве проведення часу.

Діяльність волонтерів детермінована кількома мотивами, причому вони неоднозначні і різнопланові. Всі мотиви мають право на існування, але для того чи іншого виду волонтерської діяльності одні будуть більш ефективними, ніж інші. Наприклад, найбільш ефективними будуть ідеалістичні мотиви, мотиви особистісного зростання і, можливо, компенсаторні мотиви у волонтерській діяльності зі старими, дітьми та інвалідами. Мотиви волонтерської діяльності не можуть бути хороші чи погані, правильні чи неправильні, вони просто різні, суб'єктивно-особистісні.

Психологи виявили вікові відмінності мотивів – мотив у молоді пов'язаний з бажанням спробувати себе, у людей середнього віку – з потребою в самореалізації, а у волонтерів старшого віку – мотив співчуття, турботи і милосердя. Звичайно, від спрямування мотиву багато буде залежати й у напрямі волонтерської діяльності.

У психологічній літературі часто волонтерська діяльність розглядається як результат творчого саморозвитку, самовдосконалення. Психологічний

феномен волонтерства трактується: як форма громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії та ефективний механізм вирішення актуальних соціальних проблем; як діяльність, яка є непримусовою; ґрунтується на прагненні допомогти; як справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду; як робота, а не гра; як добровільний вибір діяльності, який відображає особисті погляди й позиції; активна участь громадянина в суспільному житті, що виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різних асоціацій, сприяє покращенню якості життя; як національна ідея – ідея милосердя та добротності, ресурс філантропії – людинолюбства, добродійності, благодійної діяльності, соціальної підтримки, заступництва й захисту знедолених громадян через милосердя [3]. Дослідження психологічної структури волонтерської діяльності потребує врахування психологічних особливостей студентської молоді. Студентство розглядається як соціальна група, яка характеризується мобільністю, метою діяльності якої є організована підготовка до виконання професійних та соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві. Активна взаємодія з різними соціальними утвореннями, а специфіка навчання у вузі сприяють формуванню у студентів активної життєвої позиції, зміцненню їхніх зв'язків з іншими соціальними групами суспільства. На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Соціальна зрілість передбачає здатність кожної молодої людини оволодіти необхідною для суспільства сукупністю соціальних ролей. Враховуючи те, що волонтерство являє собою особливу форму соціальної активності, яка опосередкована альтруїстичною мотивацією та здійснюється переважно в системі взаємовідносин «людина–людина», О. А. Трубнікова подала у своїх роботах п'ять основних компонентів волонтерства: компонент соціальних цінностей, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, емотивний компонент, комунікативний компонент [12]. Волонтерська діяльність сприяє формуванню соціальної зрілості особистості студента. Волонтерська діяльність є процесом, спрямованим на реалізацію цілі. З усіх особистісних особливостей волонтера важливо виділити

психологічну готовність до добровольчої діяльності, яка включає в себе пізнавальну готовність, спонукальну, комунікативну, особистісну і виконавчу готовність. Всі мотиви і психологічні особливості волонтера визначають ефективність волонтерської діяльності, яка є складним феноменом, що включає багато психологічних аспектів.

Список використаних джерел:

1. Балашов Е. М. Психологічна структура волонтерської діяльності як засобу самореалізації студентів. Наукові записки національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка. 2013. Вип. 24. С. 12–16. URL: https://eprints.oa.edu.ua/2444/1/Balashov_NZ_PSY_Vyp_24.pdf

3. Бондаренко З. П. Добročинність та волонтерство як веління часу. Думки, підказані серцем / ідея та заг. ред. М. В. Полякова ; авт.-упорядн. В. В. Іваненко, Н. П. Олійник. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2011. С. 70–81.

4. Волонтери в соціальній роботі: навч. посіб. табл. Бібліотечка соціального працівника / упорядн. : О. Главник, Н. Романова, Т. Дружченко. Київ : Главник, 2006. 127 с.

5. Горілий А. Г. Волонтерство у соціальній роботі. Історія соціальної роботи : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2004. С. 155–158.

6. Заверико Н. В. Основи управління діяльністю волонтерів: посібник для керівників волонтерських груп та програм. Запоріжжя, 2004. С. 25.

7. Закон України Про волонтерську діяльність : Відомості Верховної Ради (ВВР). 2011. № 42. 435 с. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 10.04.2023 р.).

8. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен. Волинський державний університет імені Лесі Українки. Проблеми педагогічних технологій: збірник наукових праць. Луцьк : Волинський академічний дім, 2004. Вип. 3–4. С. 139–144.

9. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2012. № 22 (8). С. 84–91. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_22\(8\)__13.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2012_22(8)__13.pdf) (дата звернення: 10.04.2023 р.).
10. Організація волонтерського руху у вищих навчальних закладах. Діагностичний інструментарій : методичні розробки / уклад. Т. О. Рудякевич. Житомир, 2004. 48 с.
11. Сергієнко Г. З досвіду організації волонтерської діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи. Соціальна робота в Україні : теорія і практика. 2003. № 2. С. 130–135.
12. Трубнікова О. А. Структура соціально-психологічної готовності особистості до волонтерства. Актуальні проблеми психології. Київ, 2009. Т. 7. Вип. URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2009_19/sb_19_48.pdf (дата звернення: 10.04.2023 р.).
13. Volunteer Engagement and Organizational Commitment in Nonprofit Organizations: What Makes Volunteers Remain within Organizations and Feel Happy? / Vecina M. L., Chacón F., Marzana, D., Marta E. Journal Of Community Psycholog. 2013. № 41 (3). P. 291–302.
14. Stukas A. A., Snyder M., Clary E. G. The social marketing of volunteerism. A functional approach. Handbook of consumer psychology Mahwah / in C. P. Haugtvedt, P. Herr, F. Kardes (Eds.). NJ : Erlbaum, 2008. P. 959–979.
15. Sundeen R., Raskoff S., Garcia, M. Differences in perceived barriers to volunteering to formal organizations. Lack of time versus lack of interest. Nonprofit Management Leadership Nonprofit Management and Leadership. 2007. № 17 (3), P. 279–300. 16. Yeung A. B. The octagon model of volunteer motivation : Results of a phenomenological analysis. Voluntas : International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations. 2004. № 15 (1). P. 21–46.